שלום אַש

קידוש השם

(אַ לעגענדע)

ווײַס באַשנייט איז דער וועג. די לבֿנה שפּיגלט זיך אָפּ אין די ברייטע ווײַסע פֿעלד-שנייען ווי אין אַ ים; און די שטערן רײַבן זיך איינס אָן צווייטן אַזוי גערדיכט זענען זיי איבערן הימל באַזייט. פֿון דער ווײַטנס הערט זיך אַ ייִדיש זמרל, אויסגעמישט מיט דעם קנאַל פֿון אַ בעל-עגלהס בײַטש:

הע, הע, אָן אַ זײַט,
ייִדעלעך פֿאָרן, ייִדעלעך פֿאָרן!
לכה-דודי, לכה דודי
לקראת כּלה!

פֿון וואַנען פֿאָרן דאָס ייִדעלעך אַזוי פֿריילעך? פֿון אַ חתונה פֿאָרן ייִדעלעך. אָנגעשטאָפּט איז די בויד מיט מחותנים, אויפֿן סאַמע קאַרזשעל זיצט דער בעל-עגלה שיכּורלעך. דאָס היטל שפּרינגט פֿון קאָפּ, און מיט דער בײַטש קנעלט ער אונטער: הע, הע, אָן אַ זײַט, אָן אַ זײַט! זײַט וויסן, די פֿערדעלעך, אַז אײַער בעל-הבית איז שיכּור, מען פֿאָרט פֿון אַ חתונה - און זיי האָבן פֿאַרגעסן דעם טעגלעכן יאָך, לאָזן זיי זיך מיט אימפּעט און טרײַבן אַלעס פֿון וועג אַראָפּ.

און די מחותנים האַלטן איינער דעם צווייטן מיט די הענט אַרומגעאָרעמט, די שטרײַמלעך רוקן זיך אָן אַ זײַט. די פֿערד פֿאַרפּלאָנטערן זיך, און אַלע אין איינעם שאָקלען זיך צוזאַמען מיט דער פֿור, ווי בײַ דער גמרא, און זינגען הויך אָפֿן קול:

אמר ר׳ אביי. אמר ר׳ פפא.
די מוזינקע אויסגעגעבן.
די מוזינקע אויסגעגעבן
לכה דודי, לכה דודי
לקראת-כ-לה

דער וועג לייַכט אין שניי- און לבֿנה-ליכט, און אין דער ווייַסער לבֿנה-נאַכט טראָגט זיך די ייִדנס זמר:

לכה דודי, לכה דודי, לקראת כלה!

עס זייען ניט די ייִדעלעך ווי דער פריץ פֿון שטעטל קומט זיי אַנטקעגן מיט דרייַ פֿערד נאַשפּיץ (אין דער לענג). עס הערן ניט די ייִדעלעך ווי דער פריץ רופֿט: ״היי, זשידי, פּאַרכי, דייַטשע דראַני״ (היי, ייִדן, פּאַרכעס, לאָזט דעם וועג). פֿריילעך זענען ייִדן, אַ טאָכטער אויסגעגעבן. נאָך אַ ייִדיש פּאָר בייַ ייִדן צוגעקומען. אַ נייַע הויז אין ייִדיש פֿאָלק, און יעדעס ייִדישע הויז איז ווי יעקב אבינוס הויז. און ווער הערט הייַנט דעם פריץ מיט זייַנע משרתים. ״דייַטשע דראַני, זשידי, פּאַרכי״, שרייַט דער פריץ. די ייִדעלעך ענטפֿערן אים: ״מיר ייִדן האָבן אַ משיח, און וואָס האָסט דו? מיר דינען דעם איינציקן לעבעדיקן בורא. און דו וועמען? דער רבי איז אונדזער מליץ יושר. און דייַנער ווער?״ און זיי גיבן ניט דעם פריץ דעם וועג. זיי נעמען פֿאַרן פריץ דאָס היטל ניט אַראָפּ. זיי זאָגן ניט דעם פריץ: ״דזשען דאָברי״ (גוט מאָרגן). שיכּור זענען ייִדן און פֿאָרן פֿון אַ חתונה און זינגען אין די ווייַסע נאַכט אַרייַן:

״לכה דודי, לכה דודי, לקראת כלה!״

אויפֿן צווייטן טאָג האָט מען פֿון פריץ רייַטערס אַרויסגעשיקט נאָכשפּירן פֿון וואַנען זענען ייִדלעך געפֿאָרן, און וואָס האָבן ייִדעלעך שיכּור אָפּגעטאָן. און מען האָט געפֿונען אַ טויטן פּויער ליגן אין דער פּוסטער קרעטשמע, וואָס שטייט אָן אַ זייַט פֿון וועג.

און די צייַט איז געווען פֿאַר פּסח.

האָט מען סטראָזשניקעס איבערן שטעטל אַרויסגעשיקט נאָכפֿרעגן, ווער איז איבערן וועג געפֿאָרן. האָט מען די מחותּנים מיט דעם בעל-עגלה אין קייטן געשמידט און אין תּפֿיסה געוואָרפֿן.

די מחותּנים זענען געווען די פֿיר שענסטע בעלי-בתּים פֿון שטאָט.

פֿאַרזאַמלט זענען אַלע ייִדן אין דער שול. די ליכט אָנגעצונדן ווי צו יום כּפּור. פֿון די ווײַבערשע שול פֿאַרנעמט זיך אַ שטיל ערנסט געוויין. עס וויינען איינצעלנע שטימען און מען ווייסט, אַז דאָס וויינען די ווײַבער און די מוטערס פֿון די געפּײַניקטע. דער אַלטער רבֿ אין קיטל און טלית שטייט פֿאַרן אָרן און זאָגט תהלים: ״למה רגשו גויים ולאומים יהגו ריקְ״

און די עדה אין קיטלען און טלתים זאָגן נאָכן רבֿ מיט ציטעריקע שטימען:

״למה רגשו גויים ולאומים יהגו ריק״.

און שטיל איז אין דער קליינער שול. מען הערט דעם גאַנג פֿון די נשמות פֿון אַלע קדושים פֿון אַלע דורות, וואָס גייען דורך די לופֿט פֿון דער שול. וואָרים מען זאָגט תהילים פֿאַר געפּײַניקטע.

דאָרט אין דער תּפֿיסה פּײַניקט מען די געפֿאַנגענע מיט כּל עינויים קשים, אַז זיי זאָלן זיך מודה זײַן. און דאָס זאָגט מען דאָ תהילים פֿאַר זיי, אַז גאָט זאָל זיי שטאַרקן, זיי זאָלן אויסהאַלטן די ענויים און ניט פֿאַרשוועכן זײַן הייליקן נאָמען וואָרים דער נסיון איז אַ שווערער. דער וואָס וועט זיך מודה זײַן און אָפּזאָגן זיך חלילה פֿון ייִדישן גלויבן, האָט מען אויסגעפּויקט אין שטאָט, וועט מען אים שענקן דאָס לעבן, און מאַכן אים פֿאַר דער אויפֿזייער פֿון אַלע צינזן וואָס די ייִדן האָבן צו באַצאָלן דעם פּריץ, און אָפּגעבן אים אַלע פּראַפּינאַציעס פֿון אַלע שענקען, און ער וועט ווערן אַ ראש איבער די ייִדן.

און די וואָס וועלן זיך ניט מודה זײַן, וועט מען זיי צופֿערטלען און ניט לאָזן קומען צו קבֿר ישׂראל.

און דאָ אין שולכל, דאַכט זיך, הערן זיך די קרעכצן און די געשרייען פֿון די געפּייַניקטע, וואָס מישן זיך אויס אין איינעם מיט די ייִדנס תּהילים זאָגן און רייַסן זיך אין הימל אַרויף.

נאָר זיכער זייַנען ייִדן אין זייערע קדושים, אַז זיי וועלן אויסהאַלטן דעם נסיון און וועלן ניט פֿאַרשוועכן חלילה גאָטס נאָמען פֿאַר די נאַרישקייטן פֿון דער וועלט. און שטאָלץ רייַסט זיך אַרויס פֿון די געפּייַניקטע איבער זייערע קדושים. און מיט קנאה און כּבֿוד קוקן אַלע ווייַבער אויף זיי, אויף די מוטערס און פֿרויען פֿון די קדושים וואָס זענען מקדש את השם.

נאָר אין איינעם איז מען ניט זיכער, אין דעם בעל-עגלה. אַ פּראָסטער יונג פֿון דער גאַס, און נישט איין מאָל האָט מען אים שוין געטראָפֿן מחלל שבת זיין בפֿרהסיא. ער היט ניט אָפּ קיין מינחה ומעריבֿ און שבת גייט ער מיט זייַן פֿערד איבער דער גאַס שפּאַצירן. עסט אומגעוואַשן און נעמט דעם סידור אין האַנט ניט אַרייַן. געמוסרט האָט אים שוין דער רבֿ אייניקע מאָל און געוואָלט אים אין פּאָליש אייַנזעצן, האָט ער געסטראַשעט מיט שמאַדן זיך – האָט מען אים צו רו געלאָזט.

אין אַ ווינקל ווייַבער-שול שטייט זייַן מוטער מיטן טיכל איבערן קאָפּ אַריבערגעצויגן, שעמט זיך די ווייַבער אין פּנים אַרייַנצוקוקן. אַלע קוקן אויף איר מיט רחמנות און פֿאַרדראָס: ”אַזאַ זון דערצויגן!“ - וואָרים געהערט האָט מען שוין אין שטאָט, אַז דער בעל-עגלה איז זיך מודה... אָפּגערוקט האָבן זיך אַלע פֿון איר און זי וויינט און שטייט מיט דעם טיכל איבער די אויגן. קיין תּהילים זאָגט זי ניט – זי קען ניט; קיין סידור האַלט זי ניט אין דער האַנט, נאָר אירע ליפּן מורמלען אַ תּפֿילה, און זי בעט צו גאָט: ”טאַטע אין הימל, שטיי אים בייַ! טאַטע אין הימל, שטיי אים בייַ!“

און די טרערן גיסן זיך פֿון די אויגן אין טיכל אַרייַן. קיינער זעט זיי ניט, קיינער הערט איר תּפֿילה ניט, וואָרים אָפּגערוקט שטייט זי אַליין, און אַלע קוקן מיט רחמנות און פֿאַרדראָס אויף איר: ”אַזאַ זון דערצויגן! אַזאַ זון דערצויגן!“

ווידער זענען אַלע ייִדן אין דער שול פֿאַרזאַמלט. קיין תּהילים זאָגט מען ניט הײַנט. אויסגעזעצט זענען זיי אַלע אויף דער ערד. די שטענדערס פֿאַרדרייט. די ליכט ברענען זיך אויף דער ערד. דער רבֿ אין די זאָקן זאָגט "איכה" און דער עולם אין דער שטיל זאָגט נאָך אים. מען זיצט שבֿעה נאָך די קדושים. תּליות האָט מען אין מאַרק אויסגעשטעלט, און יעצט ווערט געטאָן זייער רעכט אין מיטן מאַרק. פֿיר יאָרצײַט-ליכט ברענען זיך אין אַ קאַסטן זאַמד אויף דער ערד, און אַרום די ליכט זיצן שבֿעה די משפּחות פֿון די קדושים און זאָגן "איכה". אין אַ ווינקל שול, האַרט בײַ דער טיר שטייט אויך דאָס פֿינפֿטע ליכט. זי איז ניט אָנגעצונדן, און נעבן דעם זיצט די מוטער פֿון דעם בעל-עגלה איינע אַליין, מען ווייסט ניט, צי האָט איר זון אויסגעהאַלטן דעם נסיון און ער געהערט אויך צו די קדושים און אַלע קוקן מיט רחמנות און פֿאַרדראָס: "אַזאַ זון דערצויגן! אַזאַ זון דערצויגן!"

אין דעם הערן זיך טריט צורײַטן פֿון דרויסן. אַ רײַטער קומט צו דער שול, וואַרפֿט עפּעס אַרונטער הינטער דער טיר און קלאַפּט אָן אין טיר פֿון שול - איינס, צוויי, דרײַ, פֿיר פֿינף. פֿינף קלעפּ האָט ער געגעבן. און ווי עס האָט זיך דערהערט דער פֿינפֿטער קלאַפּ אין דער טיר, רײַסט אויף די מוטער פֿון דעם בעל-עגלה די טיר פֿון שול -- און הינטער דער טיר פֿון דער שול ליגן פֿינף אָפּגעהאַקטע קעפּ.

אויסגעזוכט האָט זי דעם קאָפּ פֿון איר זון און אויף די הענט גענומען און איז אַרײַנגעגאַנגען מיט אים אין שול אַרײַן. הויך האָט זי געהאַלטן דעם קאָפּ פֿון איר זון אויף די הענט, ווי זי וואָלט אים דער גאַנצער עדה געוואָלט צײַגן. אַ שטאָלצער בליק האָט זיך פֿון אירע אויגן אַרויסגעריסן. אַראָפּגערוקט האָט זי שוין דאָס טיכל פֿון איר קאָפּ און האָט שטאָלץ אַלעמען אין די אויגן געקוקט. אָפּגערוקט מיט כּבֿוד האָבן זיך אַלע פֿאַר איר און די מאַמע, מיט דעם זונס קאָפּ אין דער האַנט, האָט אין מיטן שול צו טאַנצן אָנגעהויבן.

לײַכט און שטיל האָבן זיך אירע פֿיס באַוועגן, און געטאַנצט האָט זי מיט איר זונס קאָפּ פֿאַרן אָרן – קיין איין וואָרט ניט גערעדט. אירע ליפּן זענען שטום געווען, נאָר אירע אויגן האָט זי אויף אַלעמען מיט שטאָלץ געקוקט.

און אַלע האָבן זיך אָפּגערוקט פֿון איר און מיט קנאה און כּבֿוד געקוקט אויף איר:

די מוטער טאַנצט מיט איר זון, די מוטער טאַנצט מיט איר זון.

און אַוועקגעלייגט האָט זי איר זונס קאָפּ צווישן די קעפּ פֿון די קדושים, און אָנגעצונדן מיט אירע הענט דאָס יאָרצײַט-ליכט פֿאַר איר זון און אַוועקגעשטעלט עס פֿאַר דעם ארון צווישן די ליכט פֿון די קדושים.

באַאַרבעט און צוגעגרייט פֿון מירל שײנהויט-הירשאַן, לעאָנאַרד פּראַגער, נח מילער און רפֿאל פֿינקל.

Copyright © Noyekh Miller and Leonard Prager

All Rights Reserved